

सेल्टरका अविस्मरणीय सम्झनाहरू

शान्ता मानवी
केन्द्रीय सल्लाहकार परिषद् सदस्य

सेल्टर भन्नाले सुरक्षित रूपमा बस्ने आश्रयस्थल हो। राजनीतिक दलहरू प्रतिबन्धित भएको अवस्थामा, आफूलाई लागेका विषयमा मुख खोलेर बोल्न नपाइने र आफूमाथि अन्याय पर्दा पनि म अन्यायमा परें भनेर भन्नसमेत नपाइने बेलामा, सत्ताको गुणगान बाहेक आफूलाई लागेका विषय लेख्न, पढ्न समेत नपाइने र कसैले त्यस्तो आँट गरेमा ‘जाने बोल नजाने जीउको मोल’ जस्तै सजाय भोग्नुपर्ने ती दिनहरूमा दलहरूले सम्पूर्ण गतिविधि गोप्य रूपमा गर्नुपर्ने बाध्यता थियो। त्यसैले गर्दा राती-राती हिँडेर एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जाने, रातीमै मान्छेहरू भेट्ने, उनीहरूलाई वैचारिक, सैद्धान्तिक र राजनीतिक प्रशिक्षणका काम पनि रातीमै हुने गर्थे। छिसिक्क कुरा बाहिर गयो भने तत्कालीन सरकारका संयन्त्रहरू पूरै दमनमा उत्रिन्थे। त्यसैले राजनीति गर्नेले ज्यानको बाजी लगाएरै गर्नुपर्ने हुन्थ्यो। त्यसैले हिजो भूमिगत रहेर राजनीति गरेकाहरूले हाम्रो जिन्दगी नाफाको जिन्दगी हो भन्ने गर्छौं।

एकै ठाउँमा बसेर त देशभरिको राजनीति हुँदैनथ्यो। त्यसैले लुकीछिपी गाउँगाउँमा जानुपर्थ्यो र एउटासम्म चिनेको मान्छे भेटियो भने उसैका माध्यमबाट अरूलाई सम्पर्क गरेर जोडजाम गर्दै नयाँ नयाँ सङ्गठन निर्माण गरेर अगाडि बढ्नुपर्थ्यो। गोप्य रूपमा काम गर्न बस्ने स्थान पनि गोप्य नै चाहिन्थ्यो। यदि हामीलाई कसैले घरमा बस्न दिएको थाहा पाए अ.त. (अराष्ट्रिय तत्त्व)लाई पालेको आरोपमा पुलिसहरू छापा मार्न आइपुग्थे। त्यसैले मलाई त आफ्नोभन्दा पनि सेल्टरदाताको बढी चिन्ता लाग्थ्यो। उहाँहरूलाई संरक्षित गर्न सकिएन भने ठूलो नोक्सान व्यहोर्नु पर्ने हुन्थ्यो। त्यसकारण पार्टी कामको पहिलो आधार नै गोप्य सेल्टर निर्माण गर्नु हुन्थ्यो।

सुरुमा जनताका माझमा जाँदा मलाई वारेन्ट थिएन । पार्टी प्रतिबन्धित भएकाले खुला रही काम गर्ने अवस्था थिएन, त्यसैले भूमिगत जानुपरेको थियो । म भूमिगत जाँदा स्थानीय रूपमा खुला आन्दोलन चलिरहेका थिए । गाउँमा जालीफटाहाविरोधी आन्दोलन चलिरहेकाले उनीहरू गाउँ छोड्दै बजार पस्न थालेपछि गाउँलेहरूमा एकखालको आतङ्क फैलिन थालेको थियो । हाम्रा नाममा पनि भटाभट वारेन्ट आउन थालेपछि गोप्य रूपले काम गर्नुपर्ने वाध्यता थपिँदै गए । त्यसै त भूमिगत रहेर काम गर्नु पथर्यो भने वारेन्ट नै आएपछि त कडा भूमिगत शैलीमा खट्नुपर्ने भयो ।

मेरो जीवनको पहिलो सेल्टर कमरेड भीमनारायण थारुको घर थियो । उक्त घर रूपन्देही जिल्लाको सौरैया भन्ने गाउँमा पर्छ । २०३२ साल जेठको महिनाको पहिलो हप्तादेखि म पूर्णकालीन कार्यकर्ताका रूपमा पार्टीमा दर्जिएकी थिएँ । पहिले कहिल्यै नदेखेका र नचिनेका कमरेड भीमनारायणको घरमा मलाई पार्टीका कुनै साथीले पुऱ्याउनु भएको थियो । उहाँको घरमा ठूलो परिवार रहेछ । उहाँकी आमा फूलकुमारी थरुनी हुनुहुँदो रहेछ । नपढेको महिला भए पनि भद्र र व्यवहारकुशल महिला । मैले पार्टीप्रति आस्था, निष्ठा भएकी र त्यस क्षेत्रकी एउटा खम्बा बनेर उभिएकी महिलाका रूपमा उहाँलाई भेटेकी थिएँ ।

दिनभरि भीमनारायणको घरभित्रै बसी साँझको खाना खाइयो, त्यहाँ घरपरिवार बाहेक अन्य दुई जना मानिस पनि रहेछन् । म एक जना पहाडी मूलकी केटी, सबैले मलाई विशेष रूपले हेरेजस्तै लाग्यो । खाना खाइसकेपछि सबैलाई बैठक कोठामा राखेर भीमनारायणले पालैपालो परिचय गराउनु भयो । अन्तिममा आफ्नो परिचय दिँदै आफू जिल्ला पार्टी सचिवको जिम्मेवारीमा रहेको बताउनु भयो । आफ्ना घर-परिवारलाई बिदा गरेपछि दुई जना कमरेड र मलाई संयुक्त रूपमा राखी एक घण्टाजति जिल्लाको वस्तुस्थितिका विषयमा प्रशिक्षण दिनुभएको थियो ।

आमा फूलकुमारी थरुनीले जनताका घरघरमा भूमिगत बस्दा अपनाउनु पर्ने विषयमा मसिनो गरी एक घण्टाजति प्रशिक्षण दिनुभएको अहिले पनि मेरा मानसपटलमा ताजै छ । उहाँ हेर्दा कपाल फुलेर सेतै देखिने तर फूर्ति भने नौजवानको जस्तै थियो । कमरेड महेन्द्र थारु त्यही क्षेत्रको इलाका इन्चार्ज हुनुहुँदो रहेछ । मलाई उहाँकै जिम्मा लगाएर अर्को गाउँ पोखराबारी जानका लागि खटाउनु भएको थियो । रातको समय, कमरेड महेन्द्र थारु, बेतहीका कमरेड सानो भीमनारायण समेत गरी तीन जना सौरैयाबाट पोखराबारी गएका थियौँ । सेल्टरमा पुग्दा त्यस घरका परिवारसहित अन्य किसान साथीहरू समेत हाम्रै प्रतीक्षामा बस्नु भएको रहेछ । पुग्ने बित्तिकै के महिला के पुरुष सबै साथीहरूले पालैपालो

बडो सौहार्दतापूर्वक न्याना हातहरू मिलाएका थिए। अँधेरी रात, खेतका आली-आली लड्डै-पड्डै त्यहाँ पुग्दा पाएको अपनत्व र किसान साथीहरूले देखाएको हार्दिकताले अत्यन्त प्रभावित भई आफ्ना अन्य आफन्तहरू बिर्सन पुगेकी थिएँ। त्यहाँ कमरेड जग्गु थारु (गुनाहाने)को घर नै मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो।

रूपन्देहीलाई फर्किएर हेर्दा

सौरैयामा कमरेड भीमनारायण थारुको घर नै मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो र आफ्नै घरजस्तो थियो। नेता-कार्यकर्ता गोप्य रूपले जो जति बेला आए पनि सबैलाई खान-बस्न सहज हुन्थ्यो। आमा र पाँच भाइका परिवारसहितको संयुक्त परिवार थियो त्यो। कहिलेकाहीं असचेत मानिस आउँदा भने अलि प्रतिकूल अवस्थाको सिर्जना हुन सक्थ्यो। यदि त्यस्तो भयो भने अन्यत्र सेल्टर खोजेर व्यवस्था मिलाउने काम आमा फूलकुमारीको हुने गर्थ्यो। उहाँहरू वर्गीय हिसाबले धनी किसानमा पर्नु हुन्थ्यो र आफ्ना गाउँमा स्थापित नै हुनुहुन्थ्यो। आमा सबैकी सम्मानित आमा भएकीले गाउँमा जमिन्दार बाहेकका कसैले पनि आमाको बचन काट्दैन थिए। व्यवहार कुशलताले सबैलाई रिझाउनु भएको थियो, फूलकुमारीले। उहाँहरूको घरपरिवार मात्र हैन, गाउँमै पार्टीप्रतिको आस्था र निष्ठा दह्रो थियो, आफ्नो गाउँ नै राजनीतिक रूपमा सचेत बनाउनु भएको थियो। गाउँमा जमिन्दार बाहेकका सबै एकजुट थिए।

सौरैयामा कमरेड लालजी थारु अरूका खेतमा काम गरेर जीविकोपार्जन गर्ने कृषि मजदुर हुनुहुन्थ्यो। उहाँका सन्तान थिएनन्, श्रीमान्-श्रीमती मात्रै बस्नु हुन्थ्यो। 'सन्तान छैनन्, त्यसैले सौता ल्याउँछन् कि भनेर सशङ्कित भइरहने स्वभाव' रहेछ लालजीकी श्रीमतीको। बसाइ पनि गाउँको बीचमा थियो। आवाज निकालेर बोल्न पाउँदैनथ्यो, कानकानमा फुसफुसाएर बोल्नुपर्थ्यो। धनी भए पनि, गरिब भए पनि परिवारका मालिकहरू पुरुषहरू नै हुने भए। पहिला उनीहरूलाई बुझाएपछि बल्ल महिलाहरूलाई बुझाउन पाइन्थ्यो। पुरुषहरूका कानकानमा फुसफुसाउँदा महिलाहरूले झम्टिनसमेत पछि परेका थिएनन्। त्यसरी झम्टिन आउनेमध्येकी एक जना महिला कमरेड लालजीकी श्रीमती पनि हुन्। एकदिन त लालजीले नदेखेका भए उनले मेरो टाउको नै फुटाइदिने रहिछन्। चिरुवा दाउरो हातमा लिएर मुखमा आएजतिको तथानाम गाली गर्दै उभिएको देखेकी थिएँ। लालजीले हातको दाउरो खोसेर उनैलाई पिट्न थालेपछि मलाई छुट्याउनको सास्ती भएको थियो।

सौरैया गाउँका हरिहर हरिजन (गोडाइतो) 'गाउँमा सबैलाई सूचना प्रवाह गर्ने सूचनावाहक व्यक्ति' हुनुहुन्थ्यो। उहाँको बसाइ गाउँको छेउमा गाउँलेहरूले नै

बनाइदिएको एउटा सानो थाकलको छाप्रो थियो। उक्त थाकले छाप्रो मेरो सुरक्षित सेल्टर बन्न पुगेको थियो। भौतिक सुविधाहरूको अभावै अभाव थियो, तर सुरक्षाका दृष्टिले र त्यहाँको निःस्वार्थ व्यवहारका कारण सेल्टरमा बस्ने गर्थे। उहाँ पार्टीको सङ्गठित सदस्य हुनुहुन्थ्यो र स्थानीय पार्टी कमिटीको सदस्यसमेत रहनुभएको थियो। सेल्टरमा बस्दा कहिले मान्छे मरेर चोखिने दिनमा बचेको दही-चिउरा ल्याउनुहुन्थ्यो। कति दिन त्यसैका भरमा छाक टारेर बसेका दिनहरू अहिले पनि मनमा ताजे छन्।

त्यस्तै गिदैयामा बुवा पहलमानसिंह थापा र आमा भीमकुमारी थापाको घर पनि मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो। उहाँहरूको परिवार एउटी छोरीसहित तीन जनाको मात्र थियो। तर त्यहाँ हर्दम पार्टीका नेता-कार्यकर्ता कोही न कोही भइरहन्थे। माटाका भित्ता र फुसको छानो भएको सानो एउटा झुपडी थियो, वर्गीय रूपले निम्नवर्ग। बुवा भारतीय आर्मीको पेन्सिनवाला हुनुहुन्थ्यो भने छोरी तुलसा थापाले छपियाको एउटा प्राविमा अध्यापन गर्नुहुन्थ्यो। दुई-चार कट्टा ऐलानी जग्गा समेत कमाउने गर्नु हुन्थ्यो। दैनिकी चलाउन धौ धौ थियो। कुखुरा र परेवा पाल्नु भएको थियो र त्यसले अलिअलि थपथाप हुन्थ्यो। त्यो सेल्टर पार्टीको आफ्नै घरजस्तो थियो, गोप्य ढङ्गले आउने पार्टीका जो कोहीलाई पनि उक्त घर खुला थियो। त्यहाँ जाँदा मलाई पनि आफ्नै घरमा गएर बसेजस्तै ढुक लाग्थ्यो। कहिलेकाहीं त्यहाँ बस्न नमिल्ने अवस्था आउँदा कमेरेड तुलसा थापाले अन्यत्र सेल्टरको व्यवस्था गरी राख्ने कामसमेत गर्नुहुन्थ्यो। उहाँहरू गोरखपुरको कुँडाघाटमा बस्दादेखि नै कमेरेड पुष्पलालसँग सम्पर्कमा रहँदै आउनुभएकाले पनि उहाँहरूको परिवारैमा पार्टीप्रति गहिरो अपनत्व थियो। पार्टीप्रतिको आस्था कमेरेड पुष्पलाल र एकदेव आलेसँगको सम्बन्ध र सम्पर्कले गर्दा दह्रो थियो। म २०२८/२९ सालतिर बनारसमा हुँदा कमेरेड जीवराज आश्रित र वामदेव गौतमले मलाई तुलसा थापाको उदाहरण दिएर कार्यकर्ताका रूपमा नेपाल फर्कनका लागि प्रेरित गर्नुहुन्थ्यो। त्यतिबेला म विद्यार्थी अवस्थामा नै थिएँ।

जङ्गहत्था गाउँमा कमेरेड दशरथ थारूको घर थियो। करिब ६०/७० जनाको संयुक्त परिवार थियो उहाँहरूको। उहाँहरू धनी किसान वर्गमा पर्नुहुन्थ्यो। उहाँहरूका घरबाट मात्रै १४/१५ जना जति बालबालिका लाम लागेर स्कुल जाने गर्थे। घर-परिवारको मुख्य व्यक्ति कमेरेड दशरथ हुनुहुन्थ्यो र पार्टीको सम्पर्क पनि उहाँसँग मात्र रहन्थ्यो। उहाँलाई गडधुरिया, गडधुरायन भन्ने चलन थियो। उक्त सेल्टरमा सानातिना बैठक गरे पनि ठूलठूला बैठक भने गरिँदैनथ्यो। कहिलेकाहीं जाने बस्ने गरिन्थ्यो। संयुक्त परिवारमा भए पनि आ-आफ्नो पारिवारिक संसार हुने गर्थ्यो। भान्सा एउटै थियो र कामकाज गर्ने एकै ठाउँमा हुन्थ्यो। सबैले दशरथको आज्ञालाई विनम्रतापूर्वक पालना गर्थे।

उहाँहरूको प्रत्येक साँझमा पारिवारिक बैठक बस्ने छुट्टै कोठा थियो। प्रत्येक परिवारका प्रमुख बैठकमा भाग लिएर दिनभरि कसले के के गरे ? त्यसको सबै रिपोर्टिङ हुन्थ्यो र सबैका कामको समीक्षा गरेर भोलिको योजना निर्माण गर्दै सबैको कामको बाँडफाँट हुनुहुन्थ्यो र गडधुरियाबाट बैठक समापन हुने गर्न्थ्यो। त्यसैले हाम्रा बैठक राख्न खासै अनुकूल थिएन। उक्त सेल्टरमा बसेका बेलामा डाँका आएर ढोका फोर्नका लागि अनेक प्रयास गरे। केही उपाय नलाएर धान कुट्ने ढिंकी फुकालेर त्यसलाई रसीले माथि झण्डाएर ढोकामा ढ्याङ्ढ्याङ् हान्दासमेत ढोका नखुलेपछि आफैं भागेका थिए।

कुरमारवर्तीमा कमरेड कण्ठीवाला भगत चमारको परिवार थियो। उहाँहरू गाउँको छेउ, कुलाको ढिकमा सानो एउटा फुसको (मडाई) झोपडी बनाएर त्यसैमा बस्नुहुन्थ्यो। उहाँहरू निःसन्तान जोडी हो। उहाँहरूले अरूको खेत अँधिया, बटैयामा लिएर खेती लगाउने गर्नुहुन्थ्यो भने अरूका घरमा मजदुरी पनि गरेर गुजारा चलाउने गर्नुहुन्थ्यो। उहाँहरू वर्गीय हिसाबमा गरिब किसानमा पर्नुहुन्थ्यो र त्यहाँ पनि हाम्रो सेल्टर थियो। भगत चमार पार्टीको सङ्गठित सदस्य हुनु हुन्थ्यो र सङ्गठनमा आबद्ध हुनुहुन्थ्यो। उक्त सेल्टरमा बस्नका लागि भौतिक असुविधाहरू त थिए, तर पनि उहाँहरूको पवित्र र निःस्वार्थी व्यवहारले गर्दा उक्त सेल्टरमा बढी नै बस्ने गरिन्थ्यो। जाडो महिनामा जुटका बोरा ओछ्याएर भित्रबाट ओढ्नका लागि केही नभएपछि आफ्नै च्यादर रहेछ भने च्यादर, नभए लुङ्गी र माथिबाट पराल ओढेर समेत कैयौँ रात बिताइन्थ्यो। त्यसरी समय बिताउनुपर्ने बाध्यता थिए र पनि यस्तो भनेर कहिल्यै दुःख लागेन। अँध्यारोमा हिँड्दाहिँड्दै त्यही बानी भएर उज्यालोमा हिँड्न खोज्दा खुट्टै लटपटाउँथे। एकदिनको रमालो घटना राख्नै मन लाग्यो, अर्कै सेल्टरमा कार्यक्रम थियो। सकेर फर्कदा रातको १२ बजेको हुनुपर्छ। गाउँको पूर्वी मोहडाबाट गाउँमा खुब ठूलो हल्ला भयो। सबैले घरका ढोका खुल्लै छोड्दै एउटा दरी र सिरक टाउकामा राख्दै भागे। म बसेको सेल्टरकी विधवा वृद्धाले पनि सिरक र दरी कुटुरो पारेर म सुतेकी मान्छेलाई उठाएर कुटुरो बनाएर बाँसघारीमा लुकाउन लागेकी थिइन्। डाँका पर्दाका आफ्नै नियम अनुसार गाउँमा पसेको सङ्केतस्वरूप एक फायर छोड्ने र लुटपाट सकेर निस्कँदा अर्को एउटा फायर गरेर गाउँ छोडेको सङ्केत आएपछि बल्ल सबै आ-आफ्ना घर-घरमा फर्किने गर्दा रहेछन्। ती वृद्ध महिलाले अब त खतरा टन्थ्यो, डराउनु पर्दैन भन्दै फर्काएर सेल्टरमा ल्याएको घटना समझँदा त्यसबेला मुटु ढुकढुक भए पनि अहिले रमाइलो लाग्छ।

हनैयामा कमरेड उत्तम थारु (बसाहे)को घर थियो, त्यहाँ हाम्रो सेल्टर पनि थियो। २०३४ कार्तिक/ मङ्सिरतिर जस्तो लाग्छ, त्यसबेला लुम्बिनी अञ्चलस्तरको ठूलो भेला भएको थियो, मुक्तिमोर्चा समूहको। को-अर्डिनेसन केन्द्रमा जाने तयारीको भेला

थियो त्यो । अन्यत्र कतै ठूलो ठाउँको व्यवस्था गर्न सकिएन र नलाहे थारुको गोठ खाली गराएर त्यसैमा दुई दिनदेखि हाम्रो छलफल चलिरहेको थियो । बाहिर त 'लौं नेपालमा पनि नक्सलपन्थी घुसेर पूरै गोलाबारुद घाममा सुकाएका छन्' भन्ने प्रचार भएको सूचना गोप्य रूपमा आयो । वास्तविकता के हो भनी स्थानीय साथीहरू गम्भीर भएर खोजतलासमा लाग्नु भयो । हावाको तालमा कसैले अफवाह फैलाएको भन्ने प्रमाणित भयो र हाम्रो कार्यक्रम निरन्तर चलिरह्यो । स्थानीय किसान साथीहरूले कहाँबाट बकुल्लाका बथानै छोपेर बोराभरि ल्याउनु भएछ र त्यसैको मासु पकाएर खुवाउनु भएका कुराहरू अविस्मरणीय सम्झनाका रूपमा रहेका छन् ।

कमरेड पूर्णप्रसाद सुवेदीको घर सेमलारमा थियो । उहाँ स्वयं पूर्णकालीन कार्यकर्ताका रूपमा जनतामाझ कार्यरत हुनुभए पनि उहाँको घर पनि एउटा भरपर्दो सेल्टरका रूपमा रहेको थियो । अन्तरजातीय विवाह गरेबापत उहाँलाई घर-परिवारले अलग गराइदिएको रहेछ । बुवाआमा र अन्य भाइबहिनीहरू अलग्गै बस्नुहुन्थ्यो । बहिनी सीता सुवेदी भने महिला कार्यकर्ताका रूपमा कार्यरत हुनुहुन्थ्यो । उहाँहरू वर्गीय रूपमा मध्यमवर्गका किसान परिवारमा पर्नुहुन्थ्यो । उक्त गाउँमा उहाँहरूको घर र हीरा दिदीको घरलाई प्रतिक्रियावादीले तारो बनाएका थिए । हीरा दिदी त त्यहाँ बस्न नसकेर पछि भरतपुरतिर बसाइँ सरेर जानुभएको थियो ।

सीतापुर भाँटामा कमरेड परशुराम लोध र उहाँकी जीवनसङ्गिनी फगुनी लोधको घर थियो । त्यहाँ उहाँहरूको घर नै मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो । उहाँहरूका तीन छोरा र आफूहरूसहित पाँच जनाको परिवार थियो । स्थानीय भाषामा लोकगीतहरू तयार गरी गाउन र नाच्न सिकाउने भएकाले उहाँलाई सबैले मास्टर र मास्टराइन पनि भन्ने गर्थे । उहाँहरू दुई जना मिलेर त्यहाँका सम्पूर्ण व्यवस्थापकीय काम हेर्नुहुन्थ्यो । त्यहाँ बसेका सानातिना बैठक भेलाको त कुनै गणना नै भएन । एकपटकको कुरा हो, पार्टी केन्द्रीय कमिटीको बैठक बस्नका लागि तीन दिनको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी दिएको थियो पार्टीले । कमरेड सिन्धु (प्रदीप नेपाल) जिल्ला कमिटीको सचिव हुनुहुन्थ्यो । परशुरामले बैठक बस्नका लागि कमरेड धौताल लोधका घरमा व्यवस्था मिलाउनु भएको रहेछ । तीन दिनका लागि भनेर राखिएको बैठक १५ दिनसम्म चलेको थियो । पञ्चायती व्यवस्थाको दबदबा थियो । अन्य व्यवस्था त जसोतसो मिलाए पनि सुरक्षाका विषयले भने हम्महम्मै पारेको थियो । तर पूर्ण सुरक्षाका साथ बैठक सम्पन्न गरी पठाउन सकेकाले बैठकपछि साथीहरूको ऊर्जा निकै बढेको थियो ।

मनरीभाँटाका कमरेड रविलाल र उहाँकी जीवनसङ्गिनी चुमकला बन्जाडेको घर तिनाउ खोलाको किनारमा थियो। त्यो हाम्रो मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो र त्यहाँ शीर्ष नेताहरूदेखि स्थानीय कार्यकर्तासम्म सबै सुरक्षित बस्नुभएको थियो। अँधेरी रातमा खेतका आलीहरूमा लड्दैपड्दै हामीहरू त्यहाँ पुग्दा कमरेड चुमकलाले केही न केही खाने कुरा खटप्वालमा छोपेर राखिदनु भएको हुन्थ्यो। मधुरो टर्चलाइट बालेर पनि त्यो खानेकुरा खाने गरिन्थ्यो। वर्गीय हिसाबले उहाँहरू गरिब किसानमा पर्नुहुन्थ्यो। दुई/चार कट्टा ऐलानी भाँटामा खेती लगाउनु हुन्थ्यो। टाटीले बारेका भित्ता र थाकलका पातले छाएको छानो भएको एउटा लामो गोठसाल थियो। त्यही गोठसाललाई बारेर आधा-आधा पार्नु भएको थियो। आधामा एकहल गोरु र एउटा भैंसी तथा एक-दुईवटा बारखा पनि थिए, सबै त्यसैमा अटाएका थिए। बीचमा बार लगाई एकापट्टि आफूहरू बस्नु हुन्थ्यो। त्यही बारको भित्तामा एउटा खोपो पनि राखिएको रहेछ। उक्त खोपाले पनि हामीलाई ठूलै सहयोग पुऱ्याएको थियो। उहाँका ६ जना सन्तान र आफूहरू दुई जना गरी आठ जनाको परिवार थियो। त्यस समयमा प्रतिक्रियावादीले पिछा गर्लान् भनेर बत्ती बाल्न समेत पाइँदैनथ्यो। अँध्यारो अँध्यारोमै सबै क्रियाकलापहरू गरेर हुर्काएको त्यही पार्टी नै आजको विशाल नेकपा (एमाले) बन्न पुगेको देख्दा हिजो सामना गर्दै आएका चुनौतीहरूको सम्झनाले पनि अहिले गर्व लागेर आउँछ।

२०३७ सालको कुरा हो। पार्टी प्रकाशनहरू नेपालमा प्रकाशित गर्न प्रतिकूल अवस्था थियो। सीमापारि लगी उतै प्रकाशन गरेर ल्याउने क्रममा बोर्डरबाट भित्र्याउन बडो कठिनाइको सामना गर्नु पर्यो। तर पनि सीतापुरका चार-पाँच जना साथीहरू लिएर नेपालबाट कमरेड कैलाश (विष्णु पौडेल) सुनौली जानु भई पार्टी प्रकाशन लिएर फर्कँदै गर्दा प्रहरीको गिरफ्तारीमा पर्नुभयो। कमरेड मोदनाथ प्रश्रितले यी प्रकाशनहरू बनारसदेखि सुरक्षितसाथ ल्याउनु भएको थियो। यताबाट गएका साथीहरूले पार्टीका दस्तावेजहरू- मुक्तिमोर्चा, युगदूत लगायत सामग्रीका पोका बोकेर नेपाल फर्कँदै गर्दा गस्तीमा हिँडेका प्रहरीले भेटाएर सामान सहित गिरफ्तार गरी भैरहवामा लगी थुनेका थिए। थुनिएका साथीहरूलाई जेल बाहिर ल्याउने तयारी र निस्क्रने योजनाहरू कमरेड भीमनारायणको निर्देशनमा जेलभित्र साथीहरूले मगाएका सामान तयार गर्ने जिम्मा कमरेड हीरा बस्याललाई दिइएको थियो। ती सामान पुऱ्याउने आँट कमरेड चुमकला बन्जाडेले देखाउनु भयो र खतरा मोलेर पनि साहसका साथ पार्टीको निर्देशन अनुसार जेलभित्र पुऱ्याउनु भयो। त्यसैका सहारामा जेलभित्र थुनिएका कमरेडहरू जेलबाहिर निस्केर जनतामाझ आउन सफल हुनुभयो।

छपियाको चिलाहा भन्ने ठाउँमा कमरेड गणेश पोखरेल र उहाँकी जीवनसङ्गिनी ज्ञानु पोखरेलको घरमा अर्को महत्त्वपूर्ण सेल्टर थियो। उहाँहरूका तीन सन्तान थिए— दुई छोरा र एउटी छोरी। पाँच जनाको परिवार थियो, तर पार्टीको पनि आफ्नै घरजस्तो भएकाले नेता—कार्यकर्ताहरू पनि एक—दुई जना कहिल्यै टुट्दैनथे। वर्गीय हिसाबले उहाँहरू निम्न किसान परिवारको हुनुहुन्थ्यो। उहाँहरू दुवैजना अत्यन्त पौरखी हुनुहुन्थ्यो। उहाँहरू बर्माबाट आई जङ्गल फाँडेर बस्नुभएको रहेछ। बर्मेलीहरूको बस्ती नै थियो। दुवै जना पार्टीप्रति निष्ठावान् हुनुहुन्थ्यो। बस्तीका करिब ७५ प्रतिशतजति मानिस पार्टीप्रति आस्थावान थिए। त्यसैले उक्त गाउँमा काम गर्न सजिलो थियो। कमरेड गणेश र ज्ञानु दुवै जना पार्टीमा सङ्गठित हुनुहुन्थ्यो र स्थानीय स्तरका नेताहरू नै हुनुहुन्थ्यो। हावाहुरी सहितको ठूलो पानी पर्दा परालका गुन्द्री ओडेर बिताएका ती रातहरू अहिले पनि सम्झनामा छन्।

सेमलारमा कमरेड हीरादेवी पौडेलको घर नै मुख्य सेल्टर थियो। उहाँका दुई छोरा र एक छोरी गरी पाँच जनाको परिवार थियो। एकाध नेता—कार्यकर्ता घरमा टुट्दैनथे। उहाँ मध्यम वर्गीय किसानमा पर्नुहुन्थ्यो। नयाँ सम्पर्क बढाउने, सेल्टरहरूको व्यवस्थापन गर्ने कामको जिम्मेवारी हीरा दिदीले गर्नुहुन्थ्यो। श्रीमान् किसान सङ्घमा, छोरा कृष्ण अनेरास्ववियुमा, दिदी पार्टी र महिला गरी दोहोरो जिम्मेवारीमा हुनुहुन्थ्यो। त्यस क्षेत्रको पार्टी काम उठाउन हीरा दिदी र कमरेड पूर्णप्रसाद सुवेदीको ठूलो योगदान छ। हीरा दिदीका सबै परिवार आ—आफ्ना जिम्मेवारीमा जानुपर्दा गोठमा गाईभैँसी अलपत्रै हुन्थे।

रामपुरमा कमरेड खडानन्द र उहाँकी श्रीमती सावित्राको घर मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो। उहाँहरूका चार छोरा र एउटी छोरीसहित सात जनाको परिवार थियो। त्यसमाथि पार्टीका नेता—कार्यकर्ता पनि अटूट हुने गर्थे। उहाँहरू मध्यमवर्गीय किसानमा पर्नुहुन्थ्यो तर आर्थिक स्थिति भने कमजोरै थियो। कमरेड खडानन्द त्यस क्षेत्रकै जिम्मेवार र कुशल नेता हुनुहुन्थ्यो। नेकपा (माले) कालको केन्द्रीय स्तरका बैठकका लागि सम्पूर्ण व्यवस्थापन गरी सुरक्षासाथ सम्पन्न गराउन खडानन्द र शिवराज न्यौपाने दुवैले उत्तिकै भूमिका निर्वाह गर्नुभएको थियो। कमरेड शिवराज न्यौपाने एक बौद्धिक व्यक्तित्व हुनुहुन्थ्यो। उहाँका दुई छोरा र दुई छोरी थिए भने आमा सहित सात जनाको परिवार थियो। वर्गीय हिसाबले मध्यमवर्गीय किसान। उक्त क्षेत्रको नेतृत्व दुवैले संयुक्त रूपमा गर्नुहुन्थ्यो। उक्त क्षेत्रका कमरेड रामशरण न्यौपानेका घरमा पार्टी केन्द्रीय कमिटीको बैठक सम्पन्न भएको थियो।

लौसा गाउँमा कमरेड नारायण सुवेदीको घर प्रमुख सेल्टर थियो। उहाँहरू पाँच भाइ र दुई दिदीबहिनी, आमाबुवा सहित नौ जनाको परिवार भए पनि जेठो दाजु पाल्पातिर बस्नुहुन्थ्यो। घरमा बाआमा र अन्य भाइहरू बस्नु हुन्थ्यो। नारायण सुवेदी माइलो भए पनि जेठाको भूमिकामा हुनुहुन्थ्यो। बाँसगढीबाट दक्षिणतर्फ जाँदा जङ्गल पर्थ्यो। जङ्गल सकिने बित्तिकै उहाँहरूको खेत आउँथ्यो। त्यसको सिरानमा उहाँहरूको लामो गोठसाल थियो। त्यसलाई बीचबाट आधाआधा पारेर आधामा आफूहरू बस्नुहुन्थ्यो र आधामा भैंसी बाँध्ने गर्नुहुन्थ्यो। वर्गीय हिसाबमा मध्यम वर्गीय परिवार भए पनि रहनसहन र सामाजिक क्षेत्रमा भने सम्पन्नताको आभास पाइन्थ्यो। उक्त सेल्टरमा सानातिना बैठकहरू हुने गर्थे। पार्टीप्रति परिवारैको सौहार्दपूर्ण व्यवहार पाइन्थ्यो। एकान्त स्थानको आवश्यक पर्दा लौसामा जाने बस्ने चलन थियो। त्यस गाउँसँग जोडिएका दुईवटा रमाइला घटना छन्। पहिलो, पार्टीका दस्ताबेज सुरक्षित राख्न उहाँहरूले आँट नगरेपछि सुरक्षित ठाउँ खोज्न थालियो। उक्त गाउँका एक जना अधबैँसे किसानलाई कुष्ठरोग लागेको भनेर एउटा ठूलो सालको रुखमुनि यसो सेउलाले बारेर छुट्टै राखेका रहेछन्। उनी बसेका ठाउँमा सुरक्षित हुन्छ भनेर पार्टीका केही दस्ताबेजहरू त्यहीं लगेर राखियो। जिल्लाका पार्टी सदस्यहरूको तथ्य खोज्न जाँदा त पानी चुहिएर सबै कागज भिजेछन्। जिल्लाभरिका पार्टी सदस्यहरूको तथ्यहरू पखालिएर सेतो कागज मात्र भेटिएको घटना सम्झँदा अहिले पनि मन चहन्त्याएजस्तो अमिलो हुन्छ।

अर्को, कमरेड नारायण सुवेदीको उमेर भए पनि बिहे नभएको रहेछ। एकदिनको कुरा हो, रामापुरमा इलाका कमिटीको बैठक बसेर राती नै म पनि कमरेड नारायणसँगसँगै गएर माटाको तला जस्तामा बसेकी थिएँ। गाउँलेहरूको त 'नयाँ दुलही' हेर्न भनी लर्को लागेर आउँदा जोगिएर बस्न धौधौ परेको घटना पनि बेलाबेलामा सम्झना आउने गर्छ।

बकुलगाडमा एउटा मात्र सेल्टर थियो, कमरेड बमबहादुर चौधरीको घर। अलि लामो विश्राम गर्न आवश्यक पर्दा त्यहाँ जाने गरिन्थ्यो। उहाँहरू वर्गीय रूपमा मध्यम किसान परिवार हो। बमबहादुरले स्थानीय प्राइमरी स्कुलमा शिक्षण पेसा गर्नुहुन्थ्यो। उहाँका भाइका छोराको नाम पुष्पलाल भनेको सुनियो। मैले यो नाम कसरी राखियो भनी सोधखोज गर्दा 'कुनै समयमा कमरेड पुष्पलाल आएर यहाँ बस्नुभएको थियो, त्यही समयमा छोराको जन्म भएको हो। स्थानीय चलन अनुसार कस्ता बेलामा जन्म हुन्छ, त्यसै अनुसारका नाम राख्ने चलन छ। कमरेड पुष्पलाल आएका बेला जन्मिएकाले यसको नाम पनि पुष्पलाल रहन गएको हो' भनी बमबहादुरले अर्थ्याउनु भएको थियो।

सालझण्डीमा कमरेड नन्दलाल गहतराजको घर मुख्य सेल्टरका रूपमा थियो। उहाँहरूको आधा परिवार पैतृकस्थल अर्घाखाँचीमा बस्नुहुन्थ्यो, आधा परिवार यता तराईमा। अरू एक-दुईवटा सेल्टर थिए, कमरेड गोविन्द र रामबहादुरका घरमा। खाना भने पालैपालो खानुपर्थ्यो। पेसाले उहाँहरू सुन व्यवसायी हुनुहुन्थ्यो र घरेलु गरगहनाहरू बनाउने मुख्य पेसा थियो। रहनसहनमा भने उच्च वर्गीयपन झल्किन्थ्यो। त्यहाँ सानातिना बैठकहरू बसे पनि माथिल्ला तहका बैठकहरू भने सुरक्षाका हिसाबले राखिएन।

बाँसगढीमा कमरेड बलराम भट्टराईको एकलो घर थियो। सुकुम्बासी बस्तीमा बस्नुभएको थियो। पूर्व-पश्चिम राजमार्गको डिलैमा थियो उहाँ बस्ने गरेको फुसको झोपडी। आउँदा जाँदा खुस्स पस्न निस्कन सजिलो थियो। उक्त सेल्टर एउटा जक्सनजस्तै बनेको थियो।

कुमारगड्डीमा कमरेड धर्म पौडेलको एकलो घर थियो, हाम्रो भरपर्दो र विश्वासिलो सेल्टर। त्यहाँ कहिलेकाहीं अलि एकलास स्थानको आवश्यक पर्दा जाने गरिन्थ्यो। उहाँ मध्यम वर्गीय किसान परिवारमा पर्नुहुन्थ्यो।

रामापुरमा कमरेड चिरञ्जीवी लम्सालको घर थियो, पूर्व-पश्चिम राजमार्गदेखि उत्तर, खेतको बीच र इङ्गुरिया खोलाको ढिकमा, एकान्तमा। उक्त घर पनि हाम्रो विश्वासिलो तथा भरपर्दो सेल्टर थियो। अरूको खेत अँधिया बटैयामा गर्नुहुन्थ्यो। पार्टीको सङ्गठित सदस्य भए पनि किसानी काममा व्यस्त रहेकाले समय दिन भने सक्नु हुन्थेन। वर्गीय हिसाबले उहाँहरू गरिब किसान परिवारमा पर्नु हुन्थ्यो। रहनसहन भने मध्यम वर्गको जस्तो थियो।

बाँसगढीको पूर्वपट्टि इङ्गुरिया नदीको पुल छेउमा कमरेड नारायण शर्माको घर थियो। सडकका छेउमा रहेकाले जान आउन सजिलो थियो। कहिलेकाहीं समय मिलाएर गाडी चढ्न पाइने भएर पनि उक्त सेल्टरमा आउने जाने गरिन्थ्यो। उहाँ पेसाले शिक्षक हुनुहुन्थ्यो। पार्टीको सङ्गठित सदस्यसमेत भएकाले हामीलाई त्यहाँ बस्न कुनै असजिलो थिएन। एउटा उल्लेखनीय घटनाको स्मरण हुन्छ। कमरेड सीपी मैनालीलाई कमरेड आश्रितसँग भेटाउन भनी बकुलागाड गाउँ पुऱ्याउन उक्त सेल्टरमा साँझको खाना खाएर इङ्गुरिया नदीको किनारको बाटो लागिगयो। खोलाको किनारै किनार मान्छेहरू हिँड्ने गोरेटो बाटो थियो। म अघिअघि सीपी पछिपछि हिँड्दै थियौँ। म त कति दिनको अनिंदो थिएँ। कहिलेकाहीं हिँड्दाहिँड्दै निदाएर पनि निद्रा पुग्ने गर्थ्यौँ। त्यसदिन पनि म निदाएँछु र हिँडिरहेको बाटो छोडेर खोलाको बगरतिर लागेछु। त्यहाँ बालुवा निकालेको

ठूलै खाल्टो रहेछ । त्यही खाल्टोमा बयरका काँडाका झुँडी फाँडेर फालेका रहेछन् । म त त्यही काँडाको झ्याडमा पर्दा पो झल्याँस्स ब्युँझेकी थिएँ ।

भड्छामा कमरेड जगन्नाथ पोखरेलको घर थियो । उहाँको ठूलै कपडा पसल थियो । उहाँका दुई छोरा सानै थिए । चार जनाको परिवार थियो र दुवै जना पसलमा व्यस्त रहनुहुन्थ्यो । कमरेड जगन्नाथ पार्टीको सङ्गठित सदस्य भए पनि खासै समय दिन सक्नु हुन्थेन । पसलमा जतिबेला पनि ग्राहकको घुइँचो लागि रहेको देखिन्थ्यो । भित्र बस्दा गर्न सकिने केही कामहरूमा मैले सघाउने पनि गर्थेँ । खाना पकाइदिने, बालबालिकालाई भुलाइदिने आदि कामहरूमा सघाउने गरिन्थ्यो । वर्गीय हिसाबले उहाँहरू मझौला व्यापारी हुनुहुन्थ्यो । कार्यक्रम गर्न नमिले पनि कहिलेकाहीं बस्न जगन्नाथ कमरेडको घर भरपर्दो थियो ।

कमरेड तुलसी न्यौपानेको घर पनि भड्छामै थियो र त्यो हाम्रो सुरक्षित रूपमा बस्ने सेल्टर थियो । उहाँकी वृद्ध आमा हुनुहुन्थ्यो । हामी त्यहाँ जाँदा अलि सशङ्कित बन्नुहुन्थ्यो । यिनीहरू कस्ता मानिसहरू हुन् ? हाम्रा घरमा आएर किन लुकेर बस्ने गर्छन् ? बाहिर नभने पनि उहाँको हामीलाई हेर्ने दृष्टिकोण त्यति राम्रो थिएन । त्यसैले त्यस सेल्टरमा कम जाने गर्थ्यौँ ।

चम्कीपुरमा कमरेड लक्ष्मण शर्मा र उहाँकी श्रीमती हीमा शर्मा दुई दम्पती मात्र बस्नुहुन्थ्यो । उहाँहरूका सन्तान थिएनन्, त्यसैले अलि चिन्तित पनि हुनुहुन्थ्यो । वर्गीय हिसाबले उहाँहरू मध्यम वर्गमा पर्नुहुन्थ्यो र दुवै जना सङ्गठित सदस्य हुनुहुन्थ्यो । पार्टी कमिटीमा पनि सङ्गठित हुनुहुन्थ्यो । पूर्व-पश्चिम राजमार्गभन्दा उत्तर पहाडकै घेँचोमा पर्थ्यो उहाँहरूको बस्ती । त्यसैले त्यहाँ जान झट्ट कसैले भेट पाउँदैनथे । बुटवलबाट बसमा पूर्व-पश्चिम राजमार्गको बाटो पश्चिम गएर रामापुरमा ओर्लिएर पैदलै जाँदा करिब एक घण्टा जति समय लाग्थ्यो । भड्छा हुँदै चम्कीपुर जानुपर्थ्यो र त्यहाँ उहाँहरूको मात्र एकलो घर थियो । अरूका घरहरू अलि परपर थिए । त्यस ठाउँमा कोही नजाने भएकाले पनि हाम्रा लागि सुरक्षित मानिन्थ्यो र पार्टीका गतिविधि समेत बाक्लै हुने गर्थेँ ।

उपर्युक्त ठाउँमा हामीले एउटा विशेष काम समेत गरेका थियौँ । उहाँको घर र गोठ अलि उच्चा ठाउँमा थियो र ओभानो पनि । त्यसैले गोठमुनि जमिनभित्र खनेर १०/१५ जना जति मानिस बस्न मिल्ने घर बनाएका थियौँ । केही निश्चित साथीहरू मात्र खटेर उक्त घर तयार भएको हो । कमरेड प्रश्रित, स्थानीय कमरेडहरूमा खडानन्द न्यौपाने र शिवराज न्यौपाने हुनुहुन्थ्यो भने म, भीमनारायण थारु तथा उदय राई बाहेक अरू कमरेडहरू कसैलाई जानकारी पनि थिएन । उक्त भूमिगत घरमा हामीले एउटा सानो हाते प्रेस राखेका

थियोँ। उक्त प्रेसलाई सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी मलाई दिइएको थियो र सहयोगका लागि पूर्वतिरबाट कमरेड उदय राईलाई पार्टीले पठाएको थियो। त्यस प्रेसबाट हाते पर्चा र पार्टीका अपिलहरू प्रकाशित गरेर पठाउने गर्थ्यौँ।

रामापुरमा कमरेड रामशरण न्यौपानेको घर राजमार्गको दक्षिणतर्फ राजमार्गसँग जोडिएको थियो। त्यो घर बैठक बस्ने सेल्टरका रूपमा थियो र केही निश्चित जिम्मेवार साथीहरूबाहेक अरूहरूलाई जानकारी थिएन। खासगरी माथिल्ला तहका बैठक मात्र त्यहाँ हुने गर्थे।

कालिकानगर कमरेड तेजबहादुर केसी (थाम्केदाइ) र उहाँकी जीवनसङ्गिनी केशकुमारी दुवै जना पार्टीका सङ्गठित सदस्य हुनुहुन्थ्यो। दुवै जना कमिटीमा सङ्गठित हुनुहुन्थ्यो। उहाँहरूको घर पार्टीको घरजस्तै थियो। उहाँहरूका दुई जना छोरा र एक जना छोरी समेत पाँच जनाको परिवार थियो। पार्टीका नेता-कार्यकर्ता कोही न कोही घरमा अटुट हुन्थे। उहाँहरू मध्यम किसान वर्गमा पर्नुहुन्थ्यो। उहाँको खेती पनि थियो र दूधको व्यवसाय पनि गर्नुहुन्थ्यो। उहाँको परिचय नै दूध व्यवसायी थाम्केदाइ बनेको थियो। कमरेड पुष्पलाल र कमरेड सहाना प्रधान सबैका दाइभाउजू भएजस्तै थाम्केदाइ र थाम्केनी भाउजू पनि सबैका दाइभाउजू हुनुहुन्थ्यो। उहाँ पार्टीप्रति यति भक्त हुनुहुन्थ्यो कि कमरेड प्रश्रित दोस्रोपटक गिरफ्तार हुँदा 'प्रश्रित कमरेडलाई छोड्दिने भए त पाँचधुर जग्गा बेचेर पनि बाहिर निकाल्ने थिएँ' भन्नुभएको थियो। बुटवल-भैरहवा राजमार्ग छेउमा थाम्केदाइको घर थियो। त्यसले गर्दा सेल्टर चुनौतीपूर्ण चाहिँ थियो।

ड्राइभटोलमा कमरेड टीकानिधि गौतमको घर थियो, त्यहाँको मुख्य सेल्टर। त्यहाँ जाँदा कमरेड सीता खरेलका घरमा पनि कहिलेकाहीँ बस्ने गरिन्थ्यो। कमरेड टीकानिधि वर्गीय हिसाबले मध्यम किसानमा पर्नु हुन्थ्यो। पार्टी सम्पर्कका लागि बुटवलमा 'लुम्बिनी पुस्तक पसल' खोलिएको थियो र पसल कमरेड टीकानिधिले चलाउनु हुन्थ्यो। पार्टी सम्पर्कहरू त्यहींबाटै हुने गर्थे। मैले जान्दा उहाँ त्यो समयमा जिल्लाको जिल्लास्तरको कुनै जिम्मेवारीमा पनि हुनुहुन्थ्यो।

दीपनगरमा कमरेड देवेन्द्र घिमिरेको घर थियो। तीन भाइ र एउटी बहिनी, बुवाआमा सहित छ जनाको परिवार थियो। कमरेड देवेन्द्र भने पार्टीको पूर्णकालीन कार्यकर्ताका रूपमा जनताका माझमा हुनुहुन्थ्यो। त्यस क्षेत्रमा कार्यक्रमहरू हुँदा त्यहाँ जाने बस्ने गरिन्थ्यो। छोराका साथीहरू भनेर बुवाआमाले जो गए पनि राम्रो व्यवहार गर्नु हुन्थ्यो र पार्टीप्रति पनि राम्रो समर्थन थियो। बहिनी तारा घिमिरेले पनि केही समय महिला कार्यकर्ताका रूपमा काम गर्नुभएको थियो। भाइहरू भने स्कुल पढ्दै थिए।

मणिग्राममा कमरेड घनश्याम भुसालको घर थियो। उहाँ पढ्नका लागि पाल्पामा हुनुहुन्थ्यो। घरमा एक जना दाजु, तीन जना भाइ र एउटी बहिनी अनि बुवाआमा हुनुहुन्थ्यो। बेलामौकामा उहाँका घरमा पनि जाने बस्ने गरिन्थ्यो र साना भाइबहिनीहरूले सूचना आदान-प्रदानमा राम्रो सहयोग गर्नुहुन्थ्यो। बहिनी लीला भुसालले त केही समय महिला कार्यकर्ताका रूपमा काम पनि गर्नुभएको थियो। बुवा पनि त्यहाँ जाँदा हौसी-हौसी छलफलमा जुट्ने गर्नु हुन्थ्यो र त्यसले हामीलाई नयाँ ऊर्जा दिने गर्थ्यो। उहाँहरू वर्गीय हिसाबले मध्यम किसान भए पनि सामाजिक रूपले धनी किसानको रहनसहन थियो। सामाजिक रूपमा धेरै अगाडि हुनुहुन्थ्यो।

मणिग्राममै कमरेड कमल भुसालको पनि घर थियो। दुईवटी श्रमती र आफूसहित तीन जनाको परिवार थियो। सन्तान जन्माउने भने भर्खर सुरसार हुँदै थियो जस्तो लाग्थ्यो। उहाँको घर पनि कहिलेकाहीं बस्ने सेल्टरका रूपमा थियो। भैरहवा-बुटवल गर्ने मुख्य सडकबाट पूर्वतर्फ पर्थ्यो। यता-उताबाट आउँदा जाँदा पस्न निस्कन सजिलो थियो।

भलबारीमा कमरेड तुलसी थारुको घर थियो। उहाँका दुईवटी श्रीमती हुनुहुन्थ्यो। छोराछोरी कति थिए, यकिन भएन। आर्थिक हिसाबले उहाँ गरिब किसानमा परे पनि रहनसहन भने मध्यम किसानको जस्तो थियो। कमरेड तुलसी थारु स्वयं पूर्णकालीन पार्टी कार्यकर्ताका रूपमा हुनुहुन्थ्यो। उहाँको खपडाले छाएको घर भलबारी बाटाकै छेउमा जोडिएजस्तै थियो। कहिलेकाहीं जाने आउने गरे पनि धेरै समय बस्नका लागि चुनौती हुन्थ्यो।

बिहुलीमा कमरेड नारायण थारुको घर मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो। त्यहाँ स्थानीय साथीहरूको सामाजिक नियम अनुसार पालेपालो खाना खुवाउने भए पनि सुत्ने व्यवस्था भने कमरेड नारायणकै घरमा हुन्थ्यो। हाम्रा लागि उपयुक्त सेल्टर पनि थियो त्यो।

भैरहवा कमरेड पुष्पराज शर्मा र सीता शर्माको घर थियो कृषि फार्मसँगै। त्यो पनि हाम्रो एउटा भरपर्दो र विश्वासिलो सेल्टर थियो। भैरहवा बजार नजिकै भएकाले जिम्मेवार नेता कमरेडहरू भारततर्फ जाँदा आउँदा बस्ने काममा प्रयोग हुन्थ्यो। वर्गीय हिसाबमा उहाँहरू मध्यम वर्गमा पर्नुहुन्थ्यो। सामान्य खेतीपातीका साथै पुष्पले घरमै ट्युसन पढाउने काम पनि गर्नुहुन्थ्यो। उहाँहरू दुवै जना पार्टीका सङ्गठित सदस्य हुनुहुन्थ्यो। सीता महिला सङ्घ र कमरेड पुष्प पार्टीमा सङ्गठित हुनुहुन्थ्यो।

भैरहवामै ऋद्धि प्याकुरेल र उहाँकी जीवनसङ्गिनी पद्माको घर थियो। दुवै जना पार्टीप्रति निष्ठावान हुनुहुन्थ्यो र उहाँका घरमा डेरा गरेर बस्ने अनबहादुर पुन र रामचन्द्र लिम्बू दुवै जना पार्टी सदस्य हुनुहुन्थ्यो। राम्रो व्यवहार कुशलता, वैचारिक स्पष्टता अनि जिम्मेवार भएकाले सीमापारिबाट पार्टीले छापेका दस्तावेजहरू ल्याउन ठूलो सहयोग गर्नुभएको थियो। घरबेटी र डेरावाल दुवैबाट पार्टीलाई उत्तिकै सहयोग पुगेको थियो। डेरामा बस्ने दुवै जना कमरेडहरू कुष्ठरोग निवारण संस्थामा कार्यरत हुनुहुन्थ्यो। त्यही ठाउँका कम्मल चमारका परिवारले पनि पार्टीका गोप्य सामग्री सुरक्षित गर्न र बोर्डरबाट पार्टीका दस्तावेजहरू ल्याउन राम्रो भूमिका निर्वाह गर्नुभएको थियो।

वनकट्टी गोपीगुरुको घर थियो। उहाँहरू चार दाजुभाइ र बुवाआमा तथा भाउजू बुहारीहरू समेत गरी १० जनाको परिवार थियो, जसलाई राम्रै जान्ने मौका पाएकी थिएँ। उहाँहरू मध्यम किसान परिवारमा पर्नु हुन्थ्यो। उहाँहरूको घर हाम्रो भरपर्दो र बढी मात्रामा बस्ने सेल्टरका रूपमा थियो। ठूलदाजु बाहेक सम्पूर्ण परिवार पार्टीप्रति आस्थावान हुनुहुन्थ्यो। बुवाआमा धार्मिक प्रवृत्तिका भए पनि पार्टीलाई सहयोग गर्नुहुन्थ्यो।

उक्त सेल्टरको सम्झना गर्दा एउटा घटनाको सदा याद आउने गर्छ। कमरेडहरू माधव नेपाल, अमृत बोहरा, ईश्वर पोखरेल लगायतलाई रविलाल बज्जाडेका घरमा साँझको खाना खाएर कमरेड सिन्धु (प्रदीप नेपाल)लाई भेट्न तिनाउँ खोला तरेर बगधुरवा टिकुलीगढ हुँदै वनकट्टी पुऱ्याउन जाँदा बाटो अलमल भयो। एउटा ठूलो चौर थियो, त्यहाँ त ग्रामीण भूमिगत जलपरियोजनाले छपक्कै सेता पाल टाँगेर टेन्ट बनाएको रहेछ। सबैका धुरीमा लाल्टिनको मधुरो बत्ती झुन्ड्याएको छ। त्यो देखेपछि एकछिन त मेरो सातोपुत्लो उड््यो, कमरेडहरूलाई कहाँ ल्याइपुऱ्याएँ भनेर। उहाँहरूलाई जसोतसो बुकुरा पछाडिबाट उत्तरपट्टि कुनामा सालका रुखहरू भएको ठाउँमा पुऱ्याएँ र उहाँहरूलाई थाहै नदिई सेल्टर खोज्न गएँ। सेल्टर पत्ता लगाएपछि ढोकामा उभिएर गोप्य सङ्केत गरेँ। प्रदीप कमरेड ढोका खोलेर निस्कनुभयो। हतार-हतार कमरेडहरूलाई प्रदीप कमरेड भएको सेल्टरमा पुऱ्याएर जिम्मा लगाएपछि बल्ल अब पार्टी जोगियो भनी लामो सास फेरेकी थिएँ।

बुटवलमा विष्णु पौडेलका बुवा देवीलाल पौडेल र बुहारी सपना बस्नुहुन्थ्यो। विष्णु पौडेल पार्टीको पूर्णकालीन कार्यकर्ताका रूपमा भूमिगत हुनुहुन्थ्यो। बुटवल दीपनगरमा टिनको छानो भएको सामान्य ठाँटी घर थियो। बेलाबखतमा पार्टीका नेता-कार्यकर्ता जाने बस्ने चलन थियो। बाले छोराका पार्टीका मान्छे भनी हदै माया गर्ने, मीठो

खान दिने गर्नुहुन्थ्यो । बिदा गर्ने बेलामा 'छिटोछिटो आउनु है, तिमिहरूलाई देख्दा मलाई त छोराको नियास्रै मेटिन्छ' भन्ने गर्नुहुन्थ्यो ।

दीपनगरमै कमरेड कुलबहादुर आचार्यको पनि घर थियो । उहाँहरू पाँच भाइ हुनुहुन्थ्यो । संयुक्त परिवार थियो । कुलबहादुर काठमाडौँमा दूरसञ्चारको जागिरे हुनुहुन्थ्यो । नारायण आचार्य, दिलबहादुर आचार्य र बलबहादुर आचार्यका परिवारको बसोबास दीपनगरमा थियो । ठूलो परिवार भए पनि अत्यन्त मिलेको परिवार, पार्टीप्रति सम्पूर्ण परिवारको निष्ठा र आस्था दह्रो थियो । उहाँहरूको जनवादी व्यवहार शैलीले गर्दा त्यहाँ पुग्दा सुसंस्कृत कम्युनिस्ट बस्तीभित्र पसेको अनुभूति हुन्थ्यो । पूरै बस्तीमा उहाँहरूको बोलवाला रहेकाले पनि ढुक्क हुन्थ्यो ।

पोखराबारी कमरेड गुनाहने जग्गु थारुको घर मुख्य सेल्टरका रूपमा रहेको थियो । उहाँ वर्गीय हिसाबमा धनी किसानमा पर्नु हुन्थ्यो । उहाँका परिवारका अन्य सदस्य हाम्रो सम्पर्कमा आउन चाहँदैन थिए । कमरेड जग्गुका अगाडि राम्रै व्यवहार गरे पनि उहाँ नहुँदाको व्यवहार आत्मीय हुँदैनथ्यो । खान नपाएर आएका हुन् कि जस्तो व्यवहार देखाउँथे ।

२०३२ सालतिरको कुरा हो । सेल्टर बनाउन साह्रै गाह्रो हुन्थ्यो । पञ्चायती शासन चर्को थियो, त्यसैले सबै डराएर थरहरी हुन्थे । त्यसैले सेल्टरहरू एकदम कम हुन्थे । को पहिला सहिद हुने र कसले धेरै नयाँ नयाँ सेल्टर निर्माण गर्ने भन्ने प्रतिस्पर्धा नै हुने गर्थ्यो । ●